

PLASTICA ANTROPOMORFĂ CUCUTENIANĂ DIN COLECȚIILE MUZEELOR DIN JUDEȚUL BOTOȘANI

MARIA DIACONESCU

Comparativ cu alte muzee de istorie din Moldova, Muzeul de Istorie Botoșani și Muzeul de Arheologie Săveni, dețin o colecție cu un număr restrâns de statuete, figurine antropomorfe, cea mai mare parte a acestora provenind din săpăturile efectuate la Drăgușeni (Crâșmaru, 1977), Trușești (Petrescu-Dâmbovița, 1999) și Roma (Popovici, Buzdugan, Alexoaie, 1992, 12-28).

Figurinele ce vor fi luate în discuție de noi (71 de piese), provin din diverse așezări cucuteniene din județ, din diferite donații făcute ocazional de profesori de istorie din județ, de elevi prin cercetări de suprafață, descoperiri întâmplătoare (Aprotosoiaie, 1979, 121-129), fără a se cunoaște la unele nici măcar localitatea din care provin, astfel încât acestea nu se constituie într-un lot unitar. Precizăm că în județul Botoșani, 195 de puncte sunt atribuite eneoliticului cucutenian (Păunescu, Șadurschi, Chirica, 1976), din care 90 sunt situate de-a lungul teraselor Prutului, pe platourile înalte ale dealurilor, cele mai multe aparținând fazei B a culturii Cucuteni. O parte dintre statuete se disting prin elemente originale, particulare, oferind astfel o imagine a diversității formelor de exprimare în sfera vieții spirituale, a concepțiilor magico-religioase, date asupra îmbrăcăminții, podoabelor, accesoriilor specifice epocii. Câteva dintre ele par a atinge perfecțiunea prin utilizarea unor modalități artistice tipice pentru artiștii cucutenieni.

Am determinat faptul că un număr de șapte piese provin din localitatea Dumeni, punct „ La Coropcaru ”, cinci piese de la Săveni, două de la Dobârceni, două de la Vlăsinești, punctul „ Moara Jorii ”, două de la Strahotin, și câte una de la Roma, de la Vorniceni, de la Corlăteni, de la Mândrești, de la Concești, de la Trușești. Restul pieselor sunt din județ, fiind înregistrate în registrul inventar cu proveniență necunoscută.

Deosebim printre piesele aflate în colecția Muzeului Botoșani atât exemplare care fac parte din categoria figurinelor realizate din lut nepreparat, arse slab, neuniform, cu exfolieri și fisuri, cât și exemplare din grupa statuetelor modelate din pastă de foarte bună calitate, omogenă, supuse unei arderi oxidante, modelate îngrijit, finisate cu minuțiozitate.

Caracteristicile pieselor ce compun acest lot ne determină să împărțim aceste figurine după criteriile tipologice și stilistice, diferențiindu-le din punct de vedere cronologic în trei grupe.

Faza A

Un număr de 32 de piese prezintă caracteristicile specifice fazei A, moștenind și unele trăsături ale figurinelor de la finalul culturii Precucuteni (Dumitrescu, 1974, 1979; Marinescu-Bâlcu, 1981), schematismul care simplifică la maximum partea superioară a corpului și steatopigia.

Cea mai mare parte a acestora reprezintă statuete feminine, starea fragmentară în care se găsesc face dificilă stabilirea sexualității unora dintre ele. Au dimensiuni cuprinse între 2,5 și 14,7 cm., înscriindu-se în canoanele acestei culturi.

Pasta din care sunt modelate aceste figurine este de bună calitate, asemeni celei din care se făceau vasele, atent aleasă, arsă la roșu, sau roșiatic-gălbui, dar există și piese lucrate neglijent, din pastă proastă.

Stătuetele fazei A cu decor incizat, din lotul luat în discuție, sunt toate în stare fragmentară. Se disting printre aceste figurine, cele modelate din trei părți (H. Dumitrescu, 1927-1932; 81-82; Bibikov, 1953; Marinescu-Bâlcu, 1974; Berlescu, 1964, 68), din care, două formau partea inferioară (de la brâu în jos), iar cea de-a treia, bustul. Acesta este și motivul pentru care figurinele se găsesc astfel. Din grupa statuetelor modelate din trei bucăți sunt cinci exemplare lipite prin presare, la care se observă o împunsătură în zona bazinului, având o adâncime între 0,5 și 2 cm. (Pl. 1/3; 3/4, 5 ; 6/2,4). Pentru fixarea celor două picioare, cucutenienii au utilizat ceva în genul unei tije, din material organic și care se dezintegrează în momentul arderii statuetei, după ce-și va fi îndeplinit rolul de fixare a celor două bucăți opuse (coapsele). Acest fapt este observabil și la alte statuete (normal, doar la cele în stare fragmentară), însă nu sunt atât de vizibile, sau orificiile sunt obturate.

Capul figurinelor este mult schematizat, acesta prezentându-se sub forma unui con fără nici un detaliu anatomic (Pl. 2/6; 4/1,2), sau e lățit pe direcția față-spate (6/1). Majoritatea se găsesc fără cap, urmare a sfărâmării ritualice a acestuia.

Partea superioară a figurinelor este decorată prin incizii mai late sau mai înguste, deosebindu-se registre decorative diferite pentru torace și pentru abdomen (Pl. 2/1; 4/1, 2).

Brațele sunt înfățișate schematic sub forma unor prelungiri conice ale umerilor ridicați în sus sau în unghi drept (Pl. 3/1,2; 4/2 ; 6/1). Sâni sunt marcați prin două orificii circulare (ambiguă zona de plasare), (Pl. 3/1), modelați realist la figurine realizate schematic (Pl. 6/5), dar și sub forma unor pastile (Pl. 2/7; 6/1). Talia este suplă, înaltă (Pl. 3/1,2), coapsele arcuite, pline (Pl. 1/2; 4/1; 6/3).

Caracteristic pieselor din faza A este și steatopigia pronunțată, respectând astfel o caracteristică statuetelor din prima fază (A), a culturii Cucuteni-Tripolie (Berlescu, 1964; Monah, 1997, 71; Vl. Dumitrescu, 1954, 403 și urm. ; R. Vulpe, 1957, 223 și urm.), (Pl. 1/2; 4/1).

Linii ingvinale sunt marcate prin incizii sau caneluri superficiale (Pl. 3/1; 5/1,2; 6/3; 7/2). Decorul este realizat prin incizii, striuri fine și puncte înțepate ce alcătuiesc romburi, câmpuri triunghiulare, semiove (Pl. 2/1,2; 3/2; 4/1,2), fiind diferite de la o zonă

anatomică la alta sau sub forma unor triunghiuri cu vârful în sus sau în jos, îmbrăcând forma statuetei cu motive diferite în funcție de zona anatomică. Zona feselor este atent decorată folosindu-se motivul semiovelor (Pl. 6/4), motivul radial (Pl. 2/1; 5/3), spirala înfășurată (Pl. 4/1). Aceste însemne aveau probabil un rol magic sporit de o formă sau alta care era imprimată, fiind percepute ca însemne ale fecundității, simbol des întâlnit în cadrul acestei culturi (Bibikov, 1953; Černyš, 1982, 242).

Zona picioarelor se termină în partea de jos, convențional, printr-un capăt conic (Pl. 2/3; 4/1), picioarele fiind nediferențiate (Pl. 2/1; 7/4), sau sunt demarcate de o incizie sau o canelură (Pl. 1/1,2; 6/3), fapt caracteristic culturii Cucuteni-Tripolie.

Există și o categorie de statuete din faza A pe care se observă unele reprezentări plastice cum sunt: brâul, eșarfa și chiar o „legătură” de picioare, (Pl. 1/1,3; 3/3,4), pe care sunt incizate motive „în V culcat”, sau verticale. Sexul acestor statuete nu e precizat, dar poate fi dedus după caracteristicile somatice pe care le au (Pl. 1/1,2; 2/1; 3/1; 4/1). Unul din fragmente ar putea proveni de la o statueta masculină – are picioarele demarcate, fapt caracteristic mai ales statuetelor masculine (Pl. 7/3).

Pe lângă statuetele de tip clasic, întâlnim și figurine mult schematizate, realizate din pastă de calitate mediocră, prost arse, modelate sumar (Pl. 6/5; 7/1,2,4).

Proporțiile corpului uman sunt în general respectate, cu toate că acestea au fost schematizate, stilizate, înscriindu-se în tipologia fazei A a culturii Cucuteni.

În grupa statuetelor fazei A există patru reprezentări care atrag atenția prin câteva elemente ce le disting de toate celelalte.

Provenind din același punct, de la Vlăsinești, sunt două statuete ce au câteva elemente asemănătoare. Ambele păstrează zona de mijloc, sunt modelate dintr-o pastă de bună calitate, cu dimensiuni aproape egale, au o poziție verticală.

Una dintre statuete, (Pl. 5/1) are talia îngustată, picioarele unite și demarcate prin incizii pe ambele fețe ale statuetei. Pubisul este precizat prin incizii, la fel talia, demarcată de zona feselor. Cu toată masivitatea ei, fesele sunt modelate normal fără exagerări. Pântecul este reliefat, detaliu anatomic realist prezentat. Sunt evidente și cele două amorse laterale de sub talie și care sunt găurite.

A doua statueta de la Vlăsinești (Pl. 5/2) are câteva elemente în plus ce o evidențiază.

Piesa are talia îngustă, marcată, subliniată de o centură realizată prin două linii incizate pe care se află un șir de mici împunsături drept ornament, pliurile de sub talie perforate. Pentru precizarea triunghiului pubian, ce poate fi interpretat de asemenea și ca o piesă vestimentară, drept șorț (Monah, 1997, 195 și urm.), autorul a delimitat această zonă cu linii incizate, decorând-o prin puncte înțepate. Acest „șorț” e prins la spate folosind aceeași manieră decorativă ca la centură. Două înțepături se observă și pe zona de înălțime maximă a feselor. Pe piciorul drept, pe partea din față, se mai observă o înțepătură și este

posibil să fi existat și pe celălalt picior, din păcate degradat. Se observă o steatopigie destul de pronunțată în comparație cu piesa precedentă.

Dar, în afară de decor, ceea ce o face deosebit de interesantă este amprenta evidentă a unui bob de grâu, aflat pe fesa dreaptă ce fusese înglobat în pastă și care nu s-ar fi observat dacă piesa n-ar fi suferit o spărtură în tona respectivă. Felicia și Dan Monah, analizând amprentele de cereale din pasta statuetelor apreciază că acestea s-au găsit la un număr restrâns de statuete feminine, toate datate în Precucuteni III și faza A a culturii Cucuteni (Monah, 1997, 53; F. Monah, 1992, 188, fig. 1/4), cele mai multe găsindu-se în aria estică a culturii, dar fără a exclude posibilitatea ca aceste amprente să se găsească și în faza A-B. Astfel, la Luka-Vrubleveckaja (Bibikov, 1949, 206), S.N. Bibikov, semnaleză nouă statuete cu amprente de boabe de cereale și 15 statuete care aveau în pastă cariopse sfărâmate. În România, Dan Monah împreună cu Felicia Monah au identificat cinci astfel de statuete fragmentare cu amprente de cariopse, în numărul cărora n-au fost prinse și cele două semnalate de N. Berlescu (Berlescu, 1964, 68), piese care n-au fi putut găsite. Astfel, au fost descoperite reprezentări feminine cu amprente de cereale la Răucești (Dumitroaia, 1987, 28, fig. 4/10), Petricani, Mărgineni-Cetățuia (Monah, 1992, 188, fig. 1/4).

Această practică rituală este întâlnită și la alte culturi eneolitice (Vl. Dumitrescu, 1934, 65; Hockman, 1987, 89) observându-se astfel că „fecundității feminine îi este asimilată cea a pământului” (Eliade, 1981, 41), având corespondent în aproape toate religiile lumii. Expresia de „Glia-Mamă” sună foarte cunoscut tuturor (Eliade, 1992, 234-235; Kernbach, 1989). Existența acestor statuete ce au avut înglobate în pastă boabe de cereale întregi sau sfărâmate justifică pe deplin apartenența lor la cultul fecundității și fertilității.

A treia statueta feminină (Pl. 4/1) luată în discuție are caracteristicile tipice pentru faza A. Provine de la Dobârceni, are lungimea de 14,7 cm., lățimea maximă în zona coapselor de 5 cm.. E modelată din pastă fină, omogenă, bine arsă. Este tip așezat, mai rar întâlnit la figurinele feminine, această reprezentare fiind caracteristică mai ales statuetelor masculine din faza A (Monah, 1997, 119). Capul este modelat sub forma unei proeminențe conice, fără detalii anatomice. Torsul este destul de plat, nu are reprezentați sânii, iar brațele sunt sub forma cunoscutelor „amorse”, realizate în unghi drept. Bustul este arcuit spre spate. Talia este zveltă, marcată, bazinul și șoldurile sunt ample, generoase, remarcăm fenomenul de steatopigie, posteriorul fiind pronunțat în mod deosebit, tipic fazei A. Partea inferioară este sub formă conică, picioarele fiind demarcate printr-o incizie întinse în față. Întreaga suprafață a corpului și chiar capul sunt decorate prin incizii, ce au cu siguranță încărcătură magică (Eliade, 1992, 229-230; 1981, 8, 41; Rybakov, 1965, 30-31). Pe abdomen și pe piept sunt suprapuse două romburi, iar pe spate sunt două romburi concentrice, și incizii sub forma de V cu vârful în jos și spre coloană. Fesele și coapsele sunt evidențiate prin spirale fine, înfășurate, picioarele de la genunchi în jos fiind decorate cu incizii oblice. Pe lângă incizii, statueta are elemente de decor modelate plastic. Un

pandantiv rotund agățat de un colan, colier, sub forma unui sul de lut cu incizii oblice este aplicat în jurul gâtului. La spate, ceea ce ar putea fi continuarea colanului este mai degrabă modelarea plastică a coafurii, părul împletit în patru cozi late, într-o prezentare stilizată, sofisticată, caracteristică vârstei mature (Marinescu-Bâlcu, 1977, 42). Al treilea element de decor plastic îl constituie o centură fixată pe mijlocul statuetei sub forma unui șarpe. Capul șarpelui este modelat realist, lățit, vizibil pe spatele statuetei. Din păcate, datorită faptului că statueta a fost deteriorată chiar în zona de plasare a acestei centuri-șarpe, nu putem ști unde și cum continuă aceasta.

Utilizarea șarpelui ca motiv decorativ este semnalată în aria culturii Cucuteni, acesta fiind plasat la gâtul statuetei la Răucești (Dumitroaia, 1987, 23, fig. 4/1) și Trușești (Petrescu-Dâmbovița, 1954, 14), la brâu, la Cucuteni-Cetățuia (Schmit, 1932, 64, fig.31/2), alte reprezentări fiind mai puțin sigure în modelări plastice, dar ocupă un loc important în cadrul reprezentărilor zoomorfe pictate. Această nouă reprezentare a simbolului șarpelui nu face decât să întărească ideea folosirii lui în strânsă legătură cu divinitatea feminină „Marea Mamă” cu atributele ei principale legate de zămislirea vieții, dar fără a putea ști exact ce rol i se atribuie acestuia în practicile magico-religioase, cert este că de-a lungul mileniilor el și-a menținut statutul de animal cu puteri magice (Dumitrescu, 1979, 66, fig. 53, 156; Rybakov, 1965, 35-47; Pogojeva, 1983, 130; Vulcănescu, 1985, 245).

Din varianta statuetelor verticale provine o piesă din zona Săvenilor (Pl. 2/1). În felul în care e realizată, pare o mică bijuterie. Această statueta este lucrată extrem de îngrijit, dintr-o pastă foarte bine aleasă, arsă la roșu. Are 8,5 cm, îi lipsește capul și terminația picioarelor, iar în partea superioară se îngustează fără a avea reprezentați umerii sau mâinile în vreun fel. Picioarele sunt demarcate doar pe partea dorsală printr-o incizie până aproape de capătul picioarelor. E decorată cu incizii adânci pe ambele fețe în maniera cunoscută din prima fază, A. Este de o eleganță și finețe deosebită, lucrată cu o precizie aparte. Motivele decorative incizate apar pe suprafața corpului grupate sub forma unghiului, rombului, incizii în formă de V cu vârful în sus sau în jos, alternând într-o compoziție unitară. O spirală ghem, alcătuită de fapt din două spirale îmbucate, este motivul ornamental pentru fața superioară a picioarelor. Fesele sunt evidențiate prin motive decorative incizate, cruciforme, ce împart fiecare fesă în patru, fiecare sfert primind încă două incizii. Picioarele și zona superioară a corpului sunt demarcate prin câte două incizii paralele, subliniindu-se astfel talia. Rombul situat în zona abdomenului este străpuns orizontal. Capătul inferior al picioarelor este strâns între degete, pe laterale, realizându-se astfel o ușoară înălțare față de rest.

Faza A-B

Întrucât în decenii de cercetare a plasticii cucuteniene s-a constatat că nu există diferențe vizibile între statuetele fazei A-B și cele ale fazei B (Dumitrescu, 1979, 84), este

aproape hazardant să atribui fazei A-B statuete, figurine fără a le cunoaște proveniența.

Vom lua în discuție trei statuete care au fost atribuite acestei faze cunoscându-se faptul că au fost descoperite în așezări aparținând acestei faze la: Vorniceni, Corlăteni, Concești.

Figurina de la Vorniceni (Pl. 8/2) face parte din categoria celor schematică, păstrându-se doar jumătatea superioară, bustul. Capul este modelat sub forma unei proeminențe conice, ceea ce se recunoaște a fi o moștenire din faza precedentă. Piesa nu relevă nici un fel de alte detalii anatomice.

Din aceeași grupă a statuetelor de fază A-B este și o statueta pictată la Corlăteni, după canoanele cunoscute ale acestei faze (Pl. 8/3). E ruptă din vechime de la talie în sus. Pe învelișul alb-gălbui s-a pictat cu roșu zona taliei, feselor și picioarelor, dungi și linii într-o ordine bine stabilită de patru linii la talie, trei în zona coapselor și două linii în zona genunchilor. Pentru a sublinia genunchii, spatele, abdomenul, s-au făcut perforații, înțepături, practică obișnuită pentru această fază. În zona genunchilor picioarele sunt ușor flexate.

A treia piesă (Pl. 8/1), provine de la Concești (Dealul Cloncului) și este decorată de asemenea cu ajutorul picturii. Se păstrează doar partea inferioară a statuetei, picioarele, despărțite unul de altul pe ambele părți printr-o șanțuire, pictate cu alb de la genunchi în jos și cu dungi roșii și albe în rest. Are genunchi ușor flexați și este posibil ca această statueta să fi fost de tip așezat, după cum se observă în zona de ruptură.

Faza B

La statuetele aparținând acestei faze, din colecția Muzeului din județul Botoșani, se regăsesc trăsăturile considerate caracteristice, evidențiindu-se modificarea tipului somatic al statuetelor feminine prin îngustarea șoldurilor și alungirea lor, dându-le o alură fusiformă. Au o steatopigie mai puțin pronunțată, talia curbată, partea superioară relativ plată și o mai mare diversitate din punct de vedere artistic, o libertate de expresie în modelare. Capul este discoidal, nasul „en bec d' oiseau”, iar ochii și urechile sunt reprezentate prin găuri. Se observă o modelare mai atentă ce are unele accente naturaliste (Berlescu, 1964, 70; Schmidt, 1932, 64, Pl. 31/15, 32/1-2, 33/1-2; Dumitrescu, 1937, 15, 1979, 84), elemente de decor ce sugerează îmbrăcăminte, accesorii, podoabe. Majoritatea reprezentării antropomorfe din faza B folosesc tehnica ronde-bosse.

Pasta folosită pentru modelarea acestor statuete este de o calitate mai bună, din cea folosită la vasele pictate. Au fost supuse unei arderi oxidante, puternice, au o culoare roșie-cărămizie, acoperite cu un strat de lut fin, finisate îngrijit.

Pictura este utilizată pentru sublinierea unor detalii anatomice sau pentru a reda unele piese de îmbrăcăminte, încălțăminte.

La statuetele ultimei faze a culturii Cucuteni întâlnim diverse modalități de reprezentare artistică a corpului uman.

Găsim din punct de vedere pozițional statuete verticale (Pl. 9/1, 2, 5; 10/1, 2, 5; 11/1, 2; 12/1, 3, 4; 13/2, 3; 16/1, 3, 4), șezânde (Pl. 9/4; 10/3; 11/5) și semișezânde (Pl. 14/1). Ca manieră stilistică de modelare deosebim trei tipuri de statuete: stilizate, schematice și realiste.

În această ultimă fază a culturii laba piciorului e reprezentată în diverse moduri: cu talpa dreaptă, cu vârf și călcâi, având laba piciorului îngustată (Pl. 10/5; 14/4), cu laba piciorului îndoită, sugerată doar (Pl. 12/1; 14/1), sub forma unui vârf conic (Pl. 9/1; 10/3; 12/4; 16/1,4), cu baza discoidală (Pl. 10/2; 13/2), și chiar o încercare de redare realistă a tălpii (Pl. 12/2).

Din varianta statuetelor în poziție verticală este o statueta inedită (Pl. 13/2) care se termină în zona genunchilor (modalitate neîntâlnită până la această figurină). Are o bază circulară ce-i asigură stabilitatea și verticalitatea pe care se observă un imprimeu de țesătură subțire. Șoldurile sunt subliniate prin șanțuire pe cele două fețe ale piesei. Lipsește partea de la talie în sus, are pântecul reliefat, străpuns ca și amorsele laterale de deasupra șoldurilor.

Tot de tip vertical este o statueta ce provine de la Dumeni (Pl. 16/1). Este întregă, elongată, cu talia zveltă, cu bazinul și șoldurile înguste, sâni marcați cu ajutorul a două pastile. Capul se prezintă după modelul devenit clasic al statuetelor din faza B, discoidal, cu două orificii de o parte și de alta a nasului ce este sub formă de creastă. Pubisul, zona ingvinală, sunt redată prin câte două incizii paralele spre stânga și spre dreapta ce tind să formeze în partea de jos un unghi. Pântecul este ușor reliefat. Partea inferioară a picioarelor este modelată sub forma unui vârf conic.

În aceeași manieră este modelată o statueta ce provine de la Săveni (Pl. 12/1). Capul discoidal este împărțit în doi lobi de o nervură mediană-nasul. Fiecare lob este străpuns de câte două găuri mari și două mici. „Amorsele” reprezentând mâinile sunt și ele străpunse. La baza gâtului este sugerat un colier sau chiar clavicule prin modelare. Triunghiul pubian este sugerat prin incizii, picioarele fiind demarcate tot printr-o incizie ușoară pe fața superioară. Zona de sub genunchi este subliniată printr-o ușoară denivelare, puțin oblică. Capătul inferior se termină printr-o labă mică de picior.

Din categoria statuetelor așezate (care sunt și cele mai puține) se distinge o statueta masculină la Dumeni (Pl. 14/1). În maniera de modelare a acesteia se observă un progres evident, aceasta fiind redată naturalist. Îi lipsește corpul de la talie în sus. Picioarele sunt îndoite de la genunchi în jos, proporționate, depărtate unul de altul fiind lipite doar în zona de la genunchi în jos. Labele picioarelor sunt de dimensiuni mici comparativ cu corpul, cu vârful ascuțite și îndoite. Oasele bazinului ce străpung pielea parcă, sugerează o persoană subponderală. Sexul este de asemenea minuș modelat plastic, redat realist.

Accente naturaliste se observă și la alte statuete. Astfel, la un fragment ce redă un picior până la genunchi, laba piciorului este modelată având degetul mare mai lung decât celelalte (Pl. 12/2). De asemenea tot un element naturalist este reprezentarea nărilor la o

statuetă ce provine de la Săveni (Poiana Bodesii), deși figurina se încadrează în rândul celor stilizate (Pl. 10/1). Apoi la un fragment de mână (braț și antebraț) mușchii sunt reliefați cu atenție (Pl. 10/4). La o altă statueta fragmentară de la Săveni, genunchii sunt bine precizați Pl. 15/2), iar pe un alt fragment , pe părțile laterale ale piciorului unic, se evidențiază cele două maleole de la gleznă (Pl. 9/2).

În ceea ce privește elementele de decor întâlnite pe statuetele din această fază, în colecția muzeului nostru, observăm că incizia mai este utilizată doar pentru sublinierea unor detalii anatomice (Pl. 10/1; 11/1; 12/1,3; 16/1). Pictura este folosită spre a reda în mod realist unele detalii privitoare la podoabe, veșminte, îmbrăcăminte, având o importanță sporită în faza A-B și B față de faza A.

Cercetătorul ieșean Dan Monah face o subliniere importantă referitoare la cultura Cucuteni-Tripolie precum că: „Nici o altă civilizație preistorică europeană, cu excepția culturii Cucuteni-Tripolie nu dispune de documentație atât de bogată și variată care să acopere complet domeniul portului” (Monah, 1997, 195).

Interesant ni se pare un fragment de la o statueta feminină-parte inferioară, un picior unic (Pl. 13/1), ce ne furnizează câteva date realiste privitoare la îmbrăcăminte, care astfel confirmă reprezentările feminine pictate pe vase, de la Brânzeni III, Costești IV, Vâhvatinsk (Marchevich, 1981, 156, fig. 59/1,2; 72/1, 2, 3, 4; 88/5-12; fig.103/1-2).

Pe statueta amintită, în partea superioară a fragmentului în cauză, distingem pictat cu brun pe roșu (culoarea statuetei), pe partea de jos a unei rochii extravagante ce are prins în față, de un motiv ornamental, patru fire de șnur ce pleacă în laterale ce se unesc la spate, grupându-se două câte două, ultimul fir rămânând singular. Pe partea de sus a pulpei piciorului se mai observă un alt motiv decorativ ce reprezintă mici franjuri, după care urmează o dungă, fir, de care probabil erau prinși mici franjuri. Piciorul este încălțat într-o cizmuliță scurtă, mulată, pictată cu brun și pentru care sunt analogii în zona estică a culturii Cucuteni-Tripolie, la Koszyłowce (Hadaczec, 1915, XXIII, Pogoșeva, 1985, 203; Comșa; 1989, 356). Câteva urme de decor, franjuri lungi de la rochie aflăm și pe un alt fragment de statueta cu picior unic (Pl. 9/2).

Pe o figurină întreagă, arsă la roșu, ce are doar sânul drept (așa a fost concepută) se redă cu ajutorul picturii un colier la gât, triunghiul sexual și o linie neagră în zona genunchilor (Pl. 9/1).

Un fragment, jumătatea superioară a unei statuete de la Dumeni (Pl. 15/1), de culoare roșie (prin ardere) este decorată cu dungi de culoare brună, dispuse în unghiuri cu vârful în sus, pe ambele fețe. Are analogii perfecte cu statueta de la Ghelăiești (ca de altfel întregul grup de figurine descoperite la Dumeni (Cucoș, 1970, 101-114; 1973, 212).

Acest mod de decorare a statuetelor cu pictură, este tipic pentru etapele târzii ale culturii Cucuteni, iar utilizarea ei în ideea unor redări realiste a unor podoabe sau piese vestimentare se întâlnește cu precădere în zona estică a arealului culturii Cucuteni-Tripolie (Monah, 1997, 125).

Adăugăm la numărul redus de statuete ce au reprezentat starea de graviditate, o ipostază a Marii Zeițe, atotcreatoarea vieții, o figurină ce provine din zona Săveni (Pl. 16/2), fără a cunoaște însă punctul în care a fost descoperită.

Puținătatea acestor figurine se explică și prin folosirea acestora în scopuri magice, legate de fertilitate, cu semnificații profunde în viața comunității cucuteniene (Mateescu, Voinescu, 1982, 47).

Această statueta fragmentară, foarte asemănătoare cu piesa descoperită la Sofievka II (Pogoševa, 1983, 96; 1985, 231). Are abdomenul proeminent, sânii lăsați, dovadă a unei maternități repetate, spatele drept, nearcuit, umerii sunt sub forma unor „amorse” în unghi drept, gâtul gros, puternic, partea de jos a coloanei vertebrale reliefată. Pasta e aleasă cu grijă, densă, de calitate, arsă uniform, la roșu. Fragmentarea acestei statuete nu ne permite alte detalieri.

În cadrul aceleiași reprezentări a maternității este o statueta cu cavitate abdominală (Pl. 11/1) care însă e insuficient de clară în ce privește notele definitorii, fiind fragmentară.

Statueta e din pastă densă, cenușie, aspră, având nisip utilizat ca degresant, arsă secundar. Este de tip vertical, cu șoldurile înguste, picioarele lipite. Are reprezentate pe aceeași parte atât sexul feminin cât și fesele, fapt cel puțin neobișnuit. Cavitatea abdominală se observă cu ochiul liber, din ruptură, dar și prin pipăit, zona cavității respective fiind mai netedă comparativ cu rupturile laterale. În zona abdomenului, pe partea stângă, se vede în profil o zonă mai proeminentă ce ar putea sugera graviditatea. Starea fragmentară a statuetei nu permite mai multe aprecieri.

Amintim printre piesele interesante și o statueta masculină a cărei proveniență nu o cunoaștem și care poate fi încadrată în faza B a culturii (Pl. 16/5). Aceasta are urme de pictură neagră, decorul prezentându-se sub forma unor diagonale pe linia torsului ce pleacă de umărul drept spre șoldul stâng și se răsfrîă în trei pe spate (un desen nu foarte riguros). De asemenea se observă pe ambele fețe o linie incizată. Brațele modelate schematic, se prezintă sub forma unor prelungiri ale umerilor ce fac unghi drept cu gâtul.

În final vom prezenta o figurină ce provine de la Mândrești, comuna Ungureni (Pl. 14/3) pe care o încadrăm într-o etapă post-Cucuteni (Horodiștea-Erbiceni), ce-și are originea în fondul cultural al ultimelor subfaze cucuteniene (Dergacev, 1980, 183 fig. 13), fapt ce explică continuitatea elementelor cucuteniene în cadrul culturilor de la începutul perioadei de tranziție.

Figurina e realizată din pastă de bună calitate. Brațele sunt prezentate sub forma cunoscutelor „amorse”, bustul e îndoit în față (caracteristică pieselor post-Cucuteni), picioarele sunt demarcate prin șanțuire doar în spate și sunt îndoite de la genunchi.

Statuetele din colecția Muzeului Județean Botoșani, prin varietatea, particularitățile lor, oferă date noi, interesante, din viața comunității Cucuteni-Tripolie, cu accent pe credințele magico-religioase.

BIBLIOGRAFIE

- APROTOSOAIE** **1979** APROTOSOAIE Filaret, *Câteva noi puncte arheologice descoperite în zona Săvenilor și în împrejurimi*, în Hierasus, 1979, p.121-129.
- BERLESCU** **1964** BERLESCU Natalia, *Plastica cucuteniană din vechile colecții ale Muzeului de Istorie a Moldovei*, în Arh. Mold. II-III, p. 67-104.
- BIBIKOV** **1949** BIBIKOV S. N., *Boselenie Luka-Vrubleveckaja i ego znacenie dija isorii rannezemledel'českikh plemen Juga SSSR*, în SA, XI, 1949, p. 206 și urm.
- 1953** *Poselenia Luka – Vrubleveckaja na Dnestree*, în MIA, p . 38
- ČERNYŠ** **1982** ČERNYŠ E. K., *Eneolit pravoberezhnoi Ukraini i Moldovii*, în *Eneolit SSSR*, p.165-320.
- COMȘA** **1989** COMȘA Eugen, *Unele date despre îmbrăcămintea din epoca neolitică pe teritoriul Moldovei*, în Hierasus, VII-VIII, p. 39-56.
- CRĂȘMARU** **1977** CRĂȘMARU Aristotel, *Drăgușeni, contribuții la o monografie arheologică, Botoșani*.
- CUCOȘ** **1970** CUCOȘ Ștefan, *Reprezentări antropomorfe în decorul pictat cucutenian de la Ghelăiești*, în Memoria Antiquitatis 2, p.101-114.
- 1973** *Un complex ritual descoperit la Ghelăiești, jud. Neamț*, în SCIV, 24, 2, p. 212.
- 1999** *Faza Cucuteni B în zona subcarpatică a Moldovei, Piatra Neamț*.
- DERGACEV** **1980** DERGACEV V. A. *Pamjatniki pozdnego Tripol'ja, Chișinău*, p. 183, fig. 13.
- DUMITRESCU** **1927 - 1932** DUMITRESCU Hortensia, *La station préhistorique de Ruginoasa*, în Dacia, III-IV, p. 81-82.
- 1940 - 1944** *La station préhistorique de Horodiștea sur le Pruth*, în Dacia, IX-X, p. 127-133.

- DUMITRESCU** 1934 DUMITRESCU Vladimir, *La plastique antropomorphe en argile de la civilisation néolithique balacano-danubienne de type Gumelnița*, în JPEK, 8, p. 49-72.
- 1937 *L'art préhistorique en Roumanie*, București
- 1974 *Arta preistorică în România*, București.
- 1978 *Arta culturii Cucuteni*, București.
- DUMITRESCU, DUMITRESCU, PETRESCU-DÂMBOVIȚA, GOSTAR** 1954 DUMITRESCU VI, DUMITRESCU H, PETRESCU-DÂMBOVIȚA M., GOSTAR N., *Hăbășești, monografie arheologică*, București p. 403 - 433.
- DUMITROAIA** 1987 DUMITROAIA Gh., *Plastica antropomorfă din așezarea cucuteniană de la Răucești-Munteni, jud. Neamț*, în Mem. Ant. XV-XVII, 1987, p. 28.
- ELIADE** 1957 ELIADE Mircea, *Mythes, rêves et mystères*, Paris, p. 192-193.
- 1981 *Istoria credințelor și ideilor religioase, I, (de la epoca de piatră la misterele din Eleusis)*, București p. 8, p. 41.
- 1992 *Tratat de istorie a religiilor*, București.
- HADACZEK** 1915 HADACZEK Ch., *La colonie industrielle de Koszylowce de époque néolithique. Album des fouilles*, Léopol
- KERNBACH** 1989 KERNBACH Victor, *Dicționar de mitologie generală*, București.
- MARCHEVICI** 1982 MARCHEVICI Vsevolod, *Pozdnetripol'skie plemena Severnoj Moldavii*, Chișinău.
- MARINESCU-BÂLCU** 1974 MARINESCU-BÂLCU Silvia, *Cultura Precucuteni pe teritoriul României*, București.
- 1977 *Unele probleme ale plasticii antropomorfe neolitice din România și relațiile ei cu Mediterana Orientală*, în Pontica X, p. 37-43.
- MATASĂ** 1964 MATASĂ Constantin, *Așezarea Cucuteni B de la Târgu-Ocna-Podei*, în Arh. Mold., II-III, p. 11-66.

- MATEESCU** 1983 MATEESCU C. N., VOINESCU I., *Reprezentation of Pregnancy on certain Neolithic Clay Figurines on Lower and Middle Danube*, în *Dacia*, XXVI, 1-2, p. 47-58.
- MONAH** 1997 MONAH Dan, *Plastica antropomorfă a culturii Cucuteni-Tripolie*, Piatra-Neamț
- MONAH, CUCOȘ** 1985 MONAH Dan, CUCOȘ Ștefan, *Așezările culturii Cucuteni din România*, Iași.
- MONAH** 1992 MONAH Felicia, *Amprente de plante descoperite în așezări eneolitice din Moldova*, în *Arh. Mold.*, p. 185-186, 188.
- MOVȘA** 1980 MOVȘA T. G., *Novye dannye po ideologii tripol'sko-kukutenskih plemen*, în *Pervobytnaja arheologija-poiski-i nachotnki*, Kiev.
- NIȚU** 1977 NIȚU Anton, *Continuitatea ceramicii pictate între culturile Cucuteni-Tripolie și Gorodsk-Usatovo (Horodiștea-Foltești)* în *C. I.*, VIII, p. 145-212.
- PĂUNESCU, ȘADURSCHI, CHIRICA** 1975 PĂUNESCU Alexandru, ȘADURSCHI Paul, CHIRICA Vasile, *Repertoriul arheologic al județului Botoșani*, vol. I și II, București 1975.
- PETRESCU-DÂMBOVIȚA** 1957 PETRESCU – DÂMBOVIȚA Mircea, *Les principaux résultats des fouilles de Trușești*, în *A.S.U.-Iași*, III, 1-2, p. 1-22.
- 1966 Cucuteni, București.
- PETRESCU-DÂMBOVIȚA, FLORESCU, FLORESCU** 1962 PETRESCU - DÂMBOVIȚA Mircea, FLORESCU Adrian, FLORESCU Marilena, *Șantierul arheologic Trușești*, în *Materiale*, VIII, p. 227-233.
- 1999 *Trușești Monografie arheologică*, București-Iași.
- POGOŽEVA** 1983 POGOŽEVA A.P., *Antropomorfnaja Tripol'ja*, *Novosibirsk*
- 1985 *Die Statuetten der Tripolie-Kultur*, în *Beiträge zur Allgemeinen und Vergleichenden Archäologie*, 7.

- POPOVICI, SIMICIUC** 1979 - 1980 POPOVICI D.N., SIMICIUC C., *Figurinele de lut din vechile colecții ale muzeelor din județul Suceava, în Suceava, VI-VII, p. 643-648.*
- POPOVICI, BUZDUGAN, ALEXOAIIE** 1992 POPOVICI D., BUZDUGAN C., ALEXOAIIE I., *Așezarea cucuteniană de la „Balta lui Ciobanu”, comuna Roma, județul Botoșani, în Cercetări arheologice, p. 12-28.*
- POPUȘOI** 1985 - 1986 POPUȘOI Eugenia, *Plastica neolitică din colecțiile muzeului din Bârlad, în A.M.M., p. 13-56.*
- RYBAKOV** 1965 RYBAKOV B.A., *Kosmogonija i mitologija zemledel'cev eneolita, în SA, 1 și 2.*
- SCHMIDT** 1932 SCHMIDT Hubert, *Cucuteni in der oberen Moldau, Rumänien, Berlin-Leipzig*
- URSULESCU, BATARIUC** 1986 URSULESCU Nicolae, BATARIUC Victoria, *L'idole androgyne de Mihoveni, în La civilisation Cucuteni en contexte européen, Iași, p. 309-312.*
- VUCOVIČ** 1972 VUCOVIČ T.P., *Cult of the Goddess of Gravity in the Neolithic Society of the Balkan Peninsula, în Vran'skj Glasnik, VIII, p. 34 și urm.*

PLASTIQUE ANTROPOMORPHE CUCUTÉNIENNE DES COLLECTIONS DES MUSÉES DU DÉPARTEMENT DE BOTOȘANI

Résumé

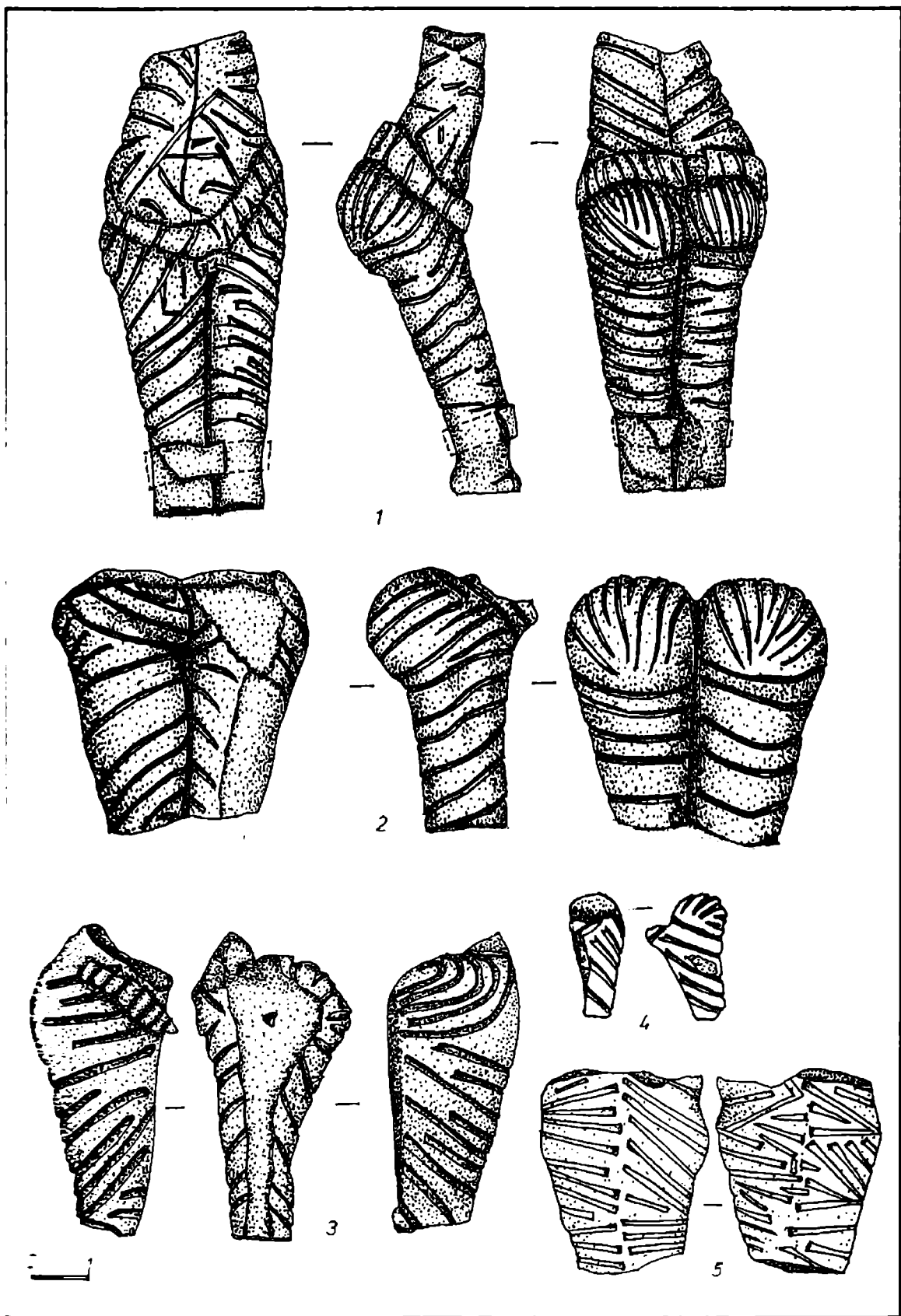
Par rapport à d'autres musées de la Moldavie, les musées du département de Botoșani ont une collection peu nombreuse de statuettes et des figurines anthropomorphes.

Les 71 objets qui constituent le point de départ de cet étude proviennent de divers établissements de Cucuteni – département de Botoșani et ils ont été occasionnellement découverts à travers les recherches de surface effectuées par des habitants de l'endroit, par des professeurs d'histoire ou par des élèves, bien qu'ils ne forment pas une unité.

Une partie des statuettes (qui appartiennent à toutes les trois phases de la culture Cucuteni – Tripolie) se distinguent par des éléments originaux, particuliers qui donnent une image de la diversité des formes d'expression dans la sphère de la vie religieuse et offrent à la fois des dates sur l'habillement, les parures et les accessoires employés à cette époque.

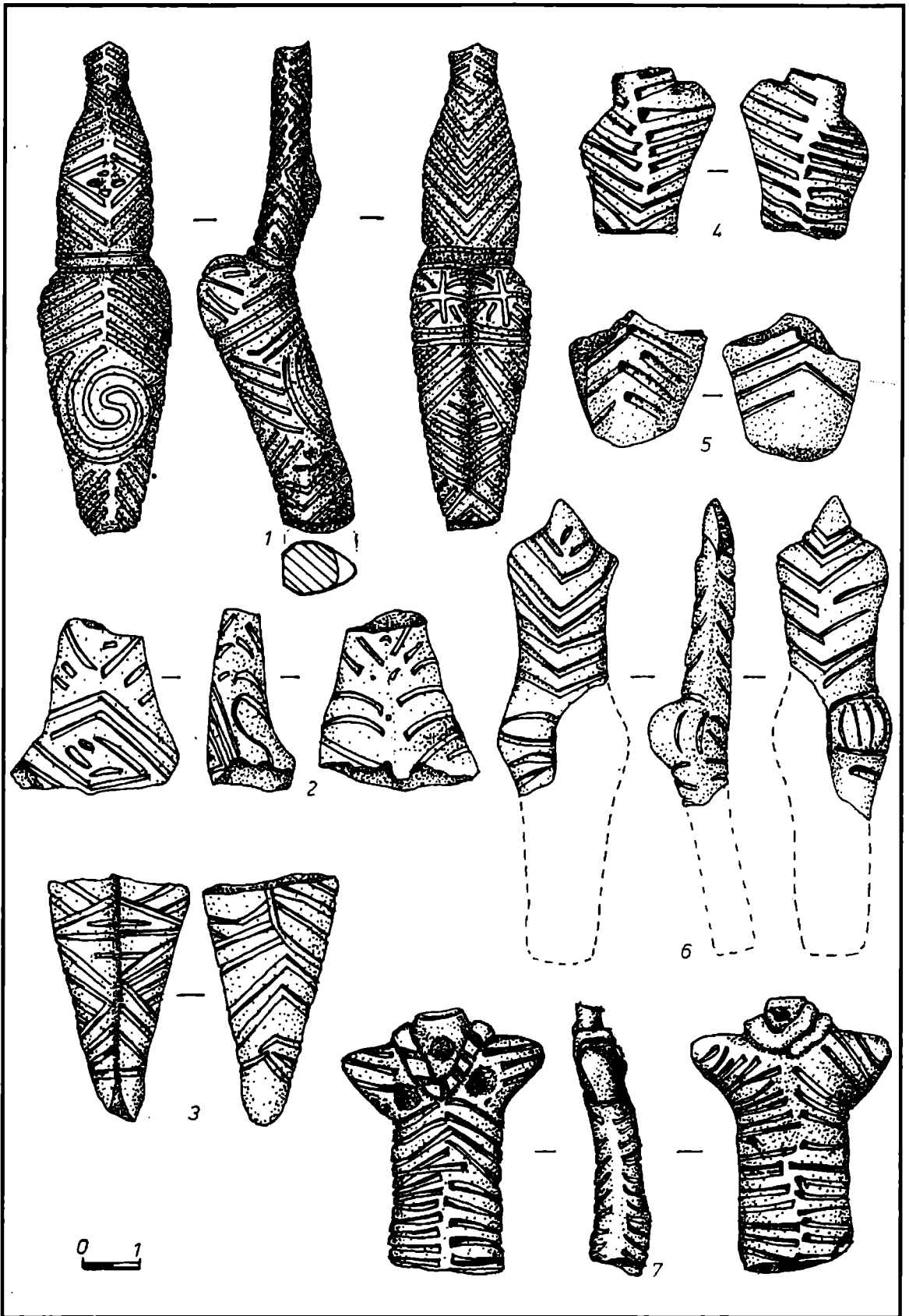
Les objets qui composent cette série ont été repartis en fonction de leurs caractéristiques selon des critères typologiques et stylistiques en tenant compte de la chronologie.

Par leur variété et par leurs particularités les statuettes offrent de nouvelles dates intéressantes caractéristiques à la vie de la communauté de Cucuteni – Tripolie.

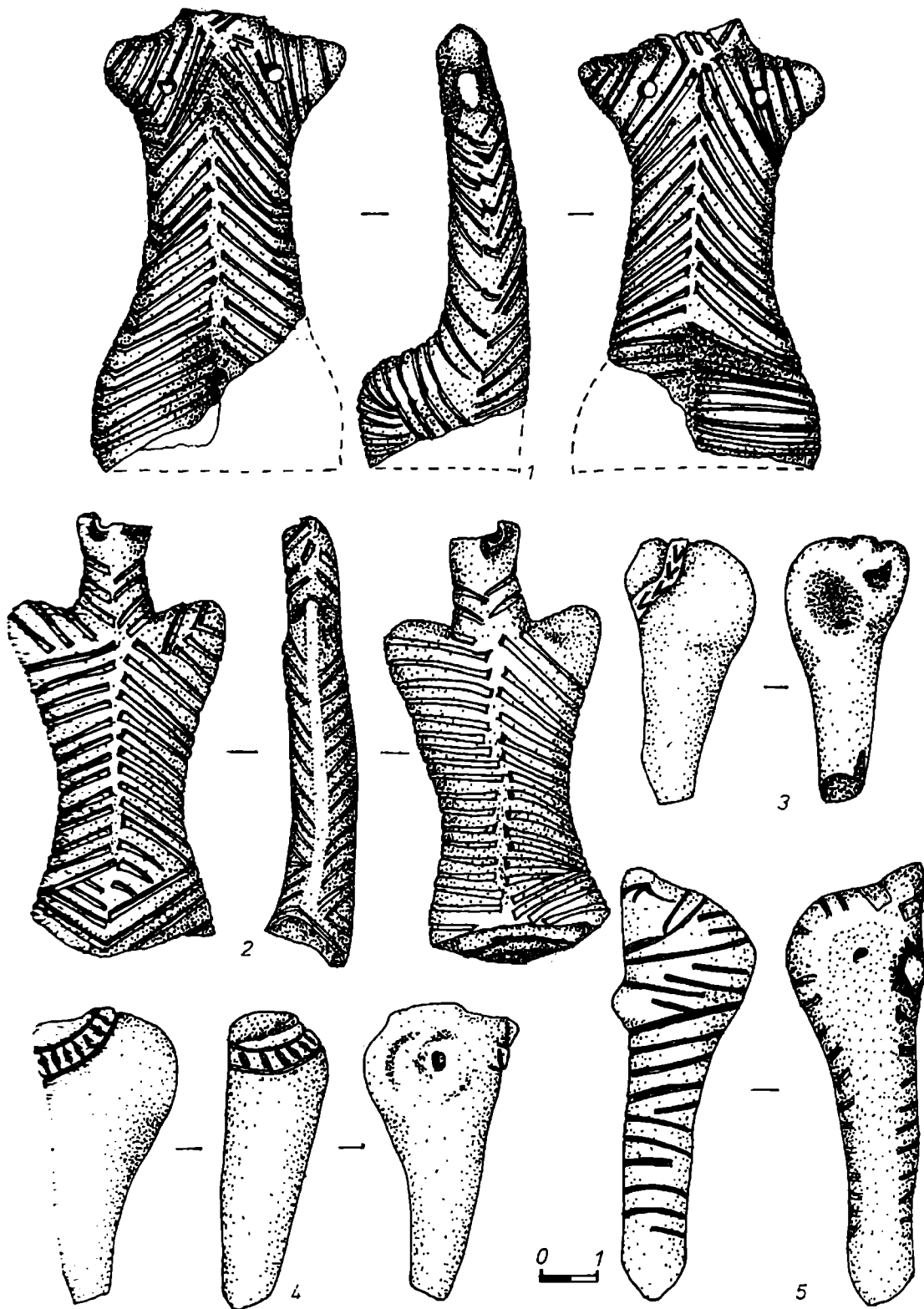
PLANȘA 1

Statuete antropomorfe Cucuteni A: 1-2 locri necunoscute; 3-4 Strahotin, Dângeni (la Punte); 5 - loc necunoscut

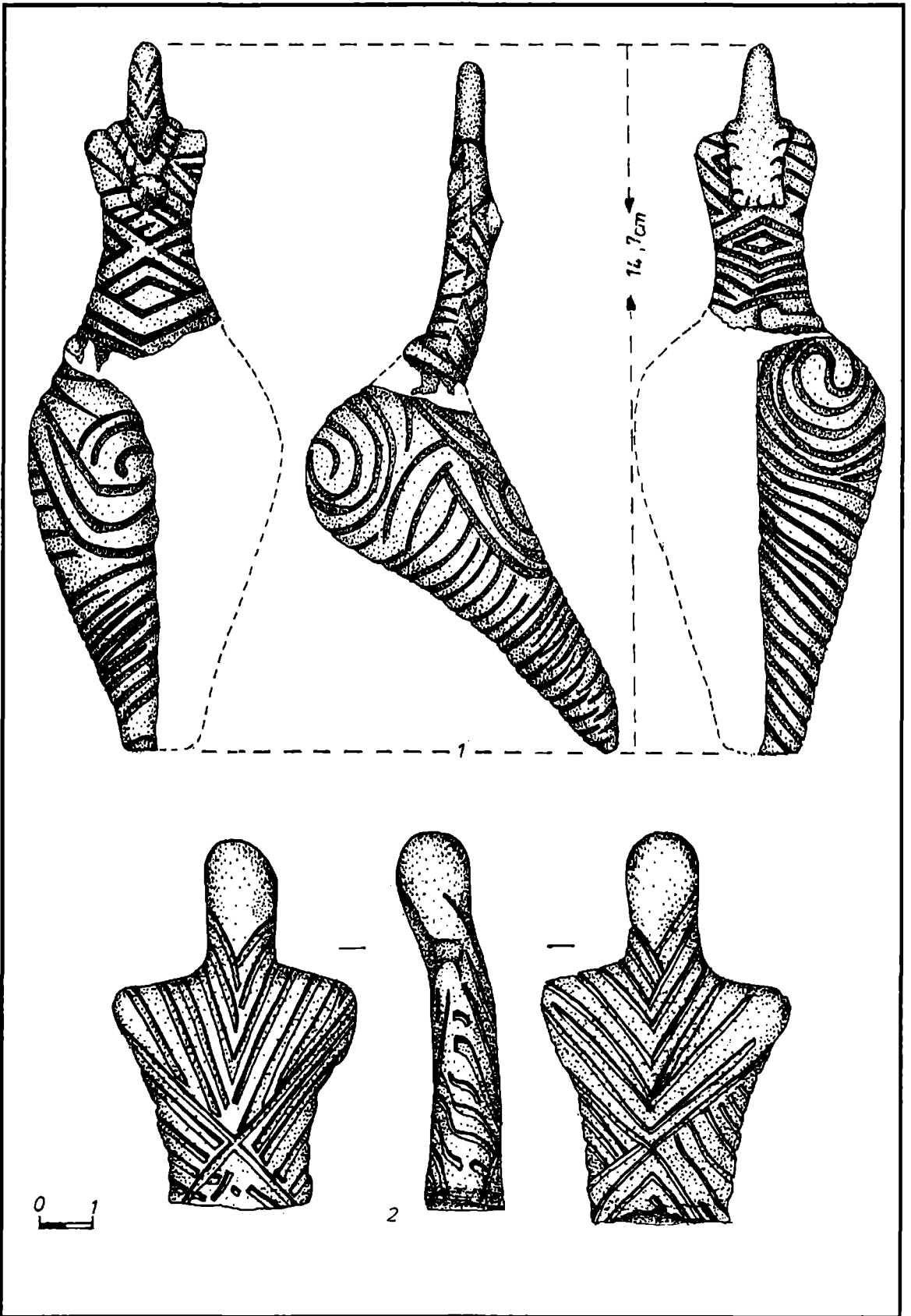
PLANȘA 2

Statuete antropomorfe Cucuteni A: 1- Săveni; 2-6 locuri necunoscute; 7 - Trușești

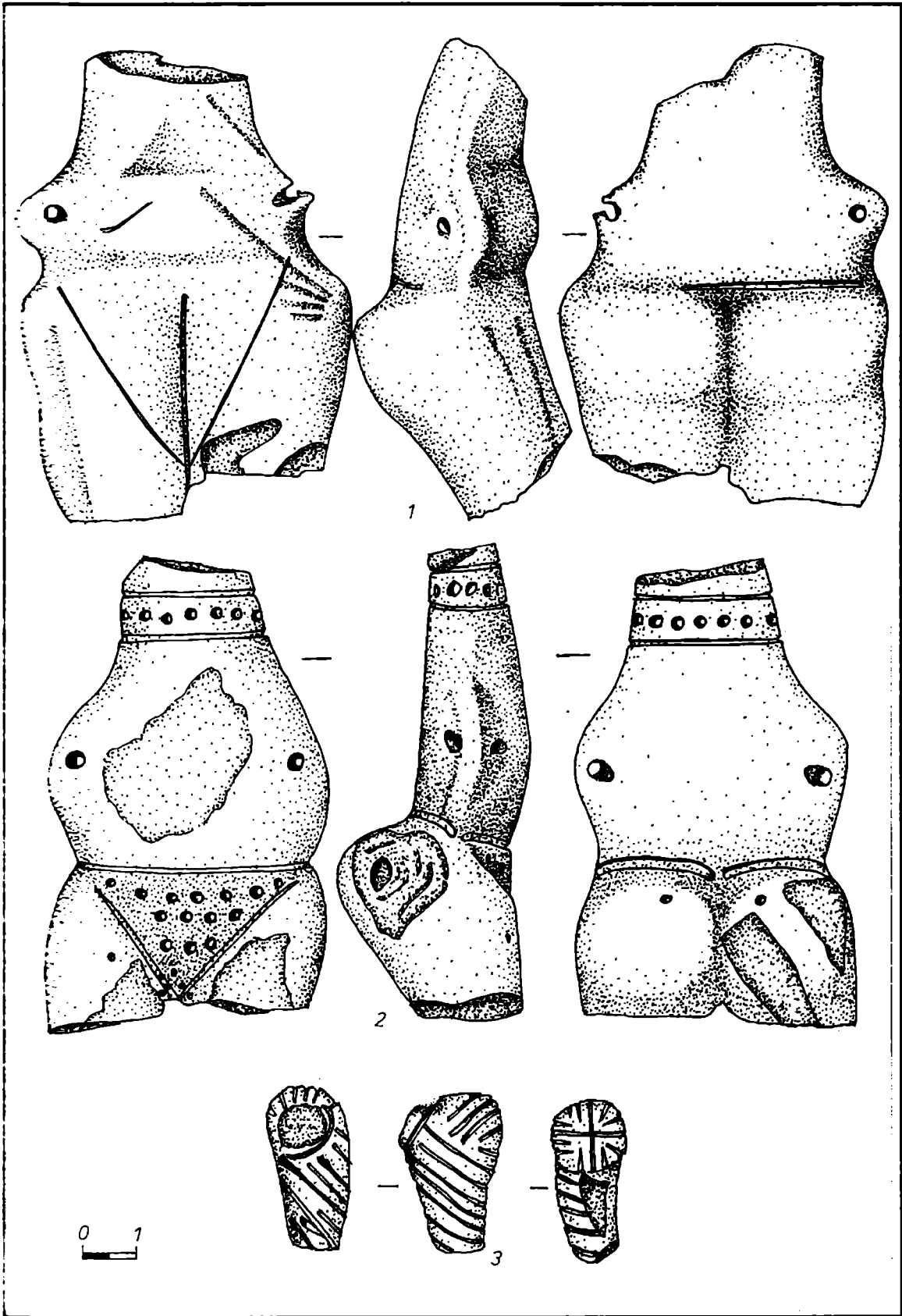
PLANȘA 3

Statuete antropomorfe Cucuteni A: 1-5 locuri necunoscute

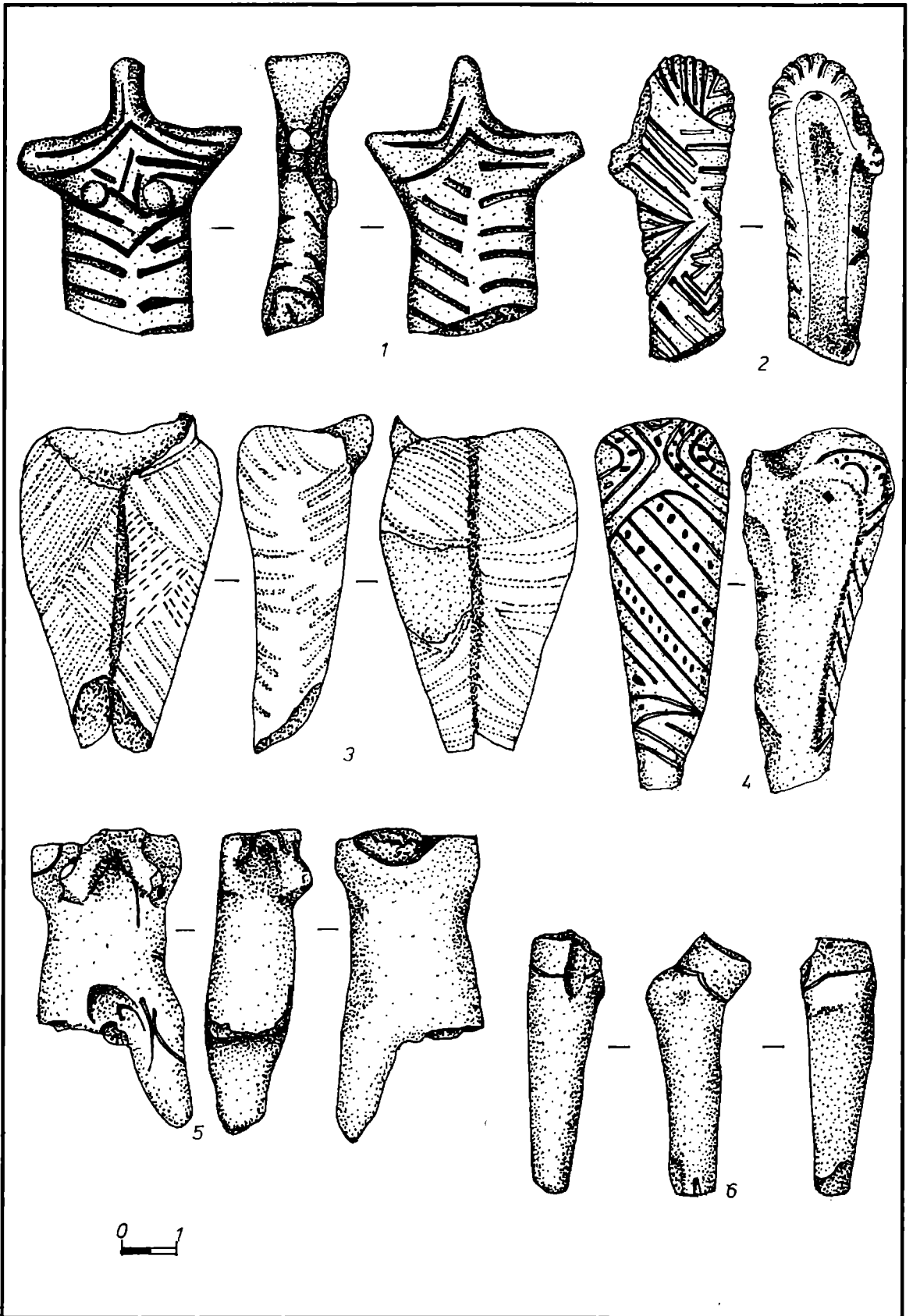
PLANȘA 4

Statuete antropomorfe Cucuteni A: 1 - Dobârceni (Dealul Viei); 2 - loc necunoscut

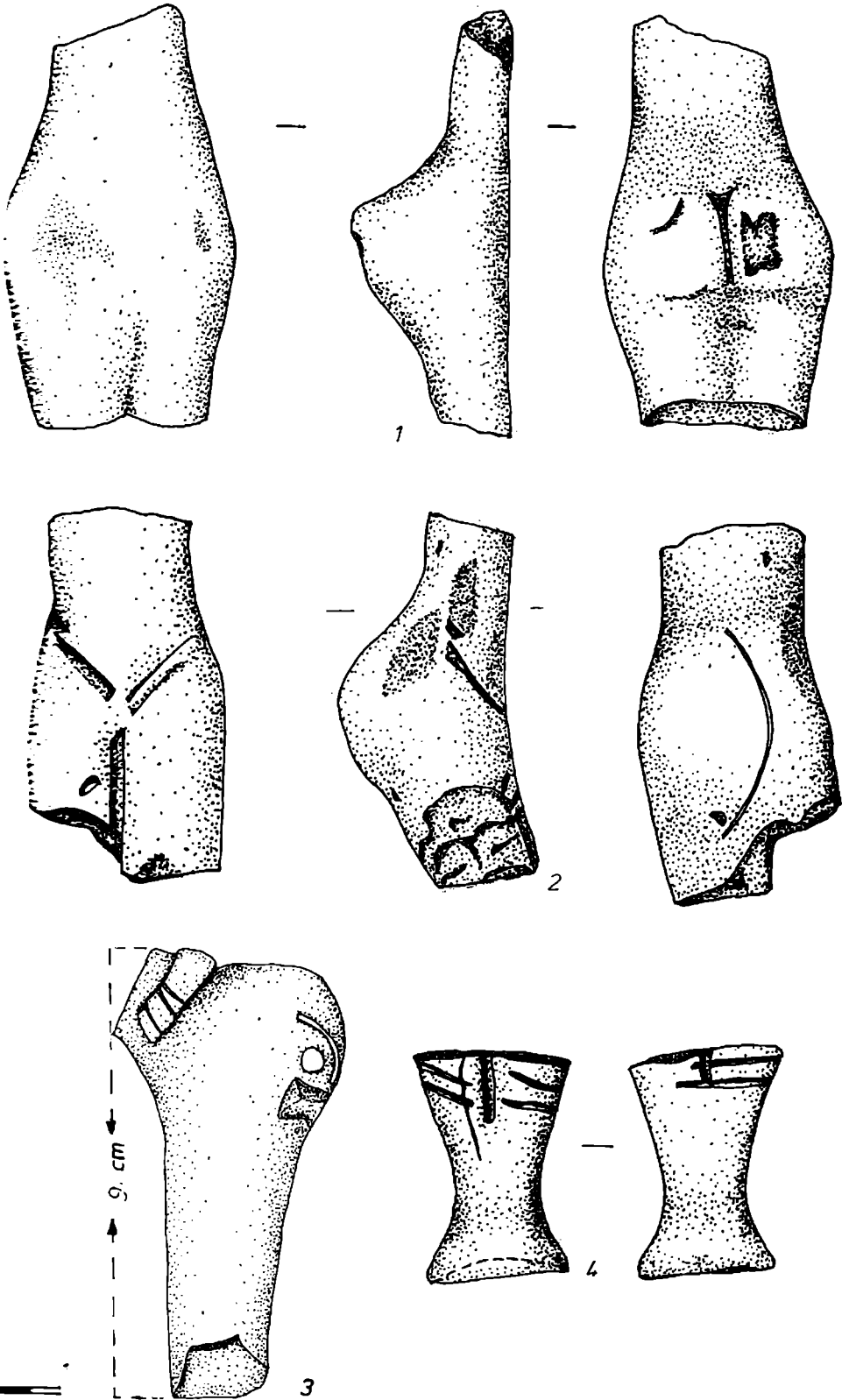
PLANȘA 5

Statuete antropomorfe Cucuteni A: 1-2 Vlăsinești (Moara Jorii); 3 - loc necunoscut

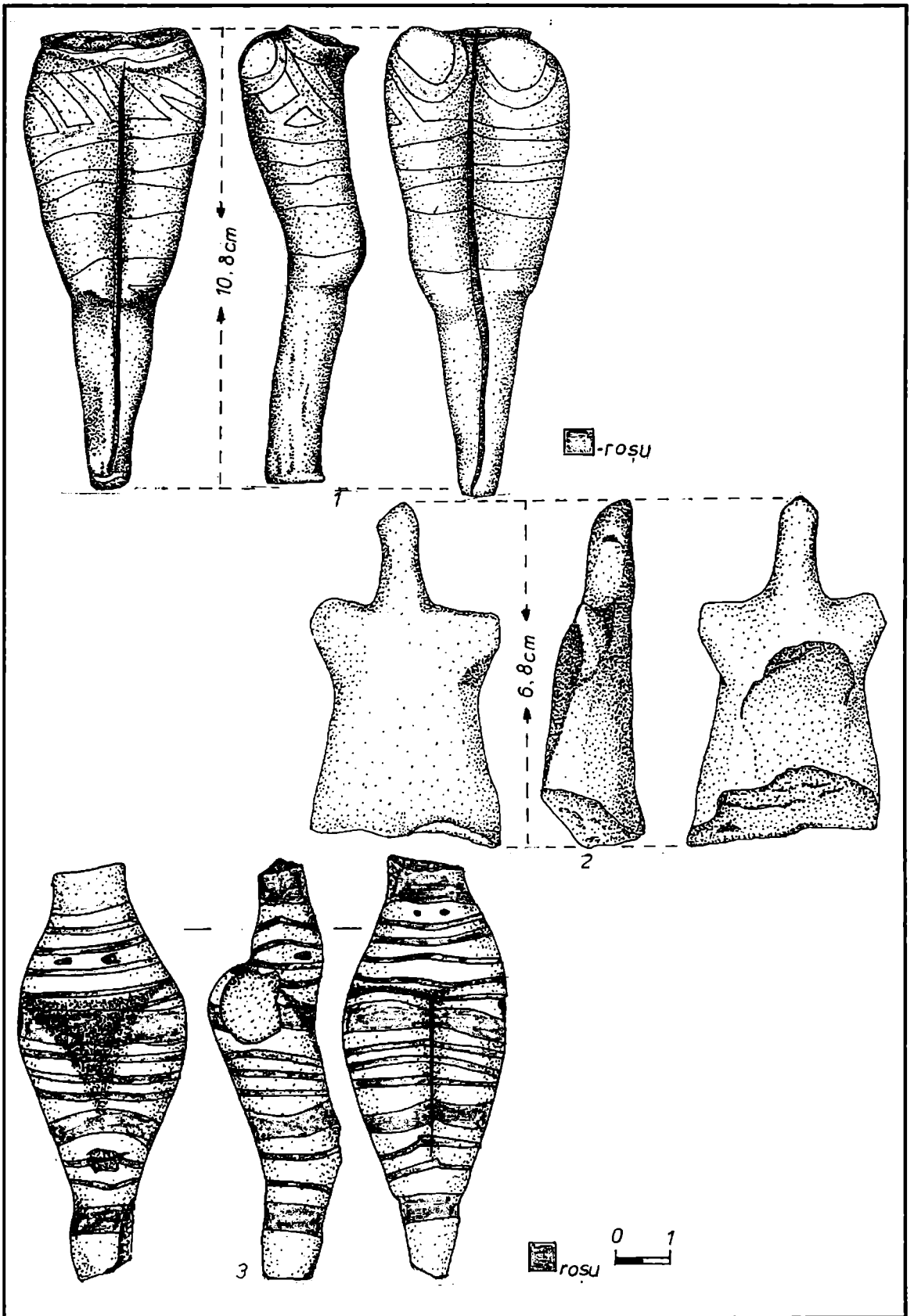
PLANȘA 6

Statuete antropomorfe Cucuteni A: 1-3, 5-6 - locuri necunoscute;
4 - Dobârceni (Dealul Viei)

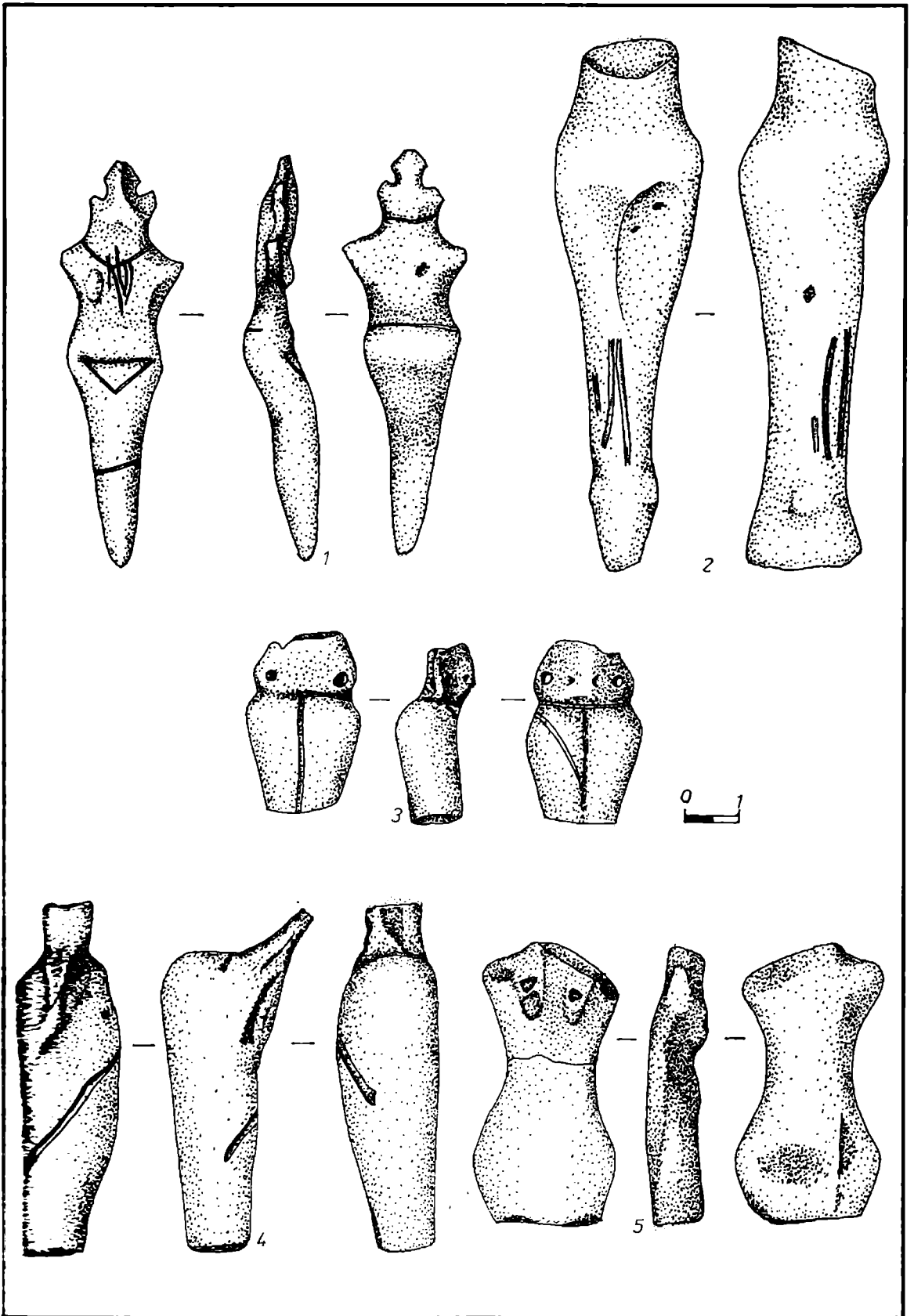
PLANȘA 7

Statuete antropomorfe Cucuteni A: 1-4 - locuri necunoscute

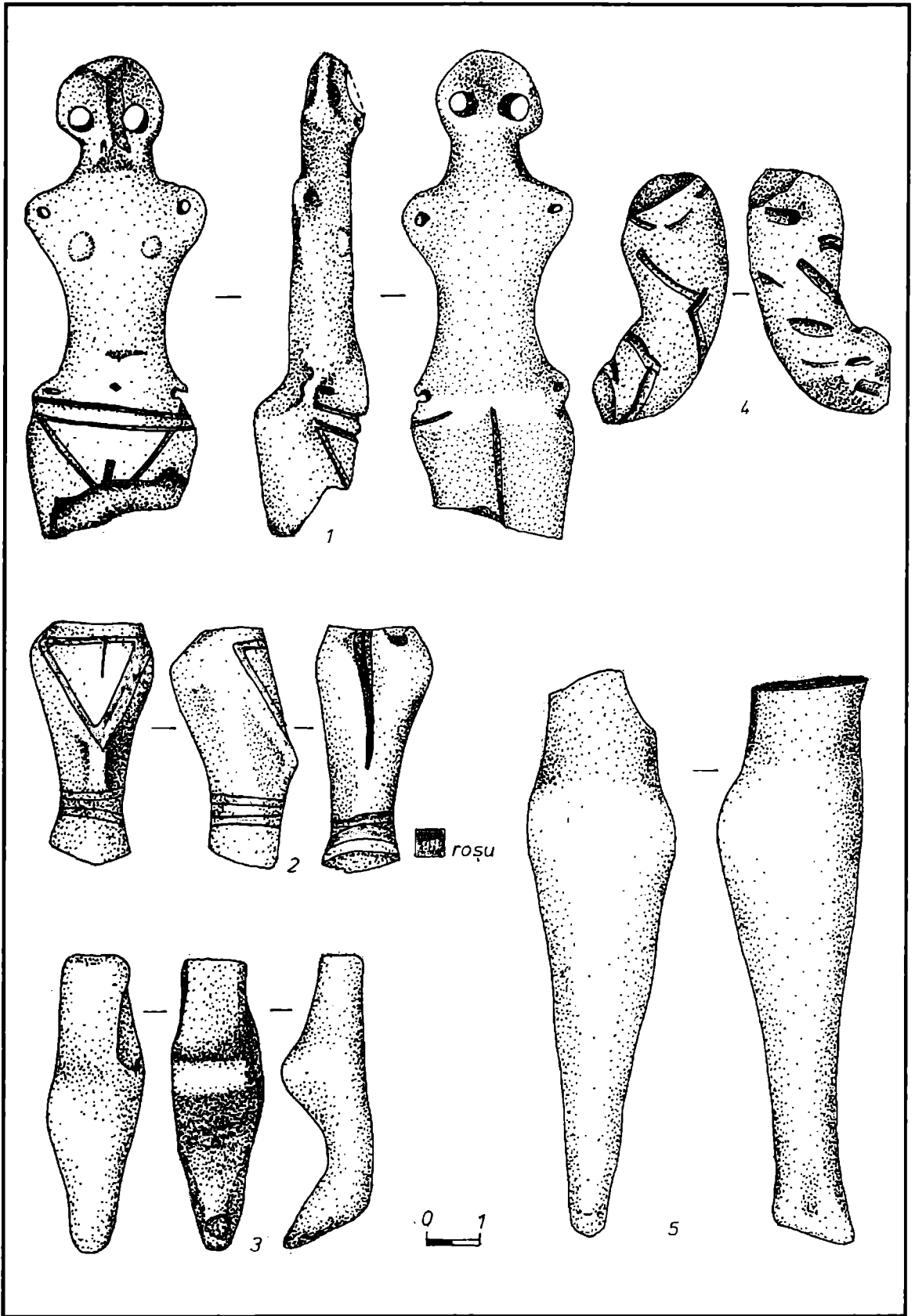
PLAȘA 8

Statuete antropomorfe Cucuteni A-B: 1 - Concești (Dealul Cloncului); 2 - Vorniceni (Lutărie); 3 - Corlăteni (Pe Țarină)

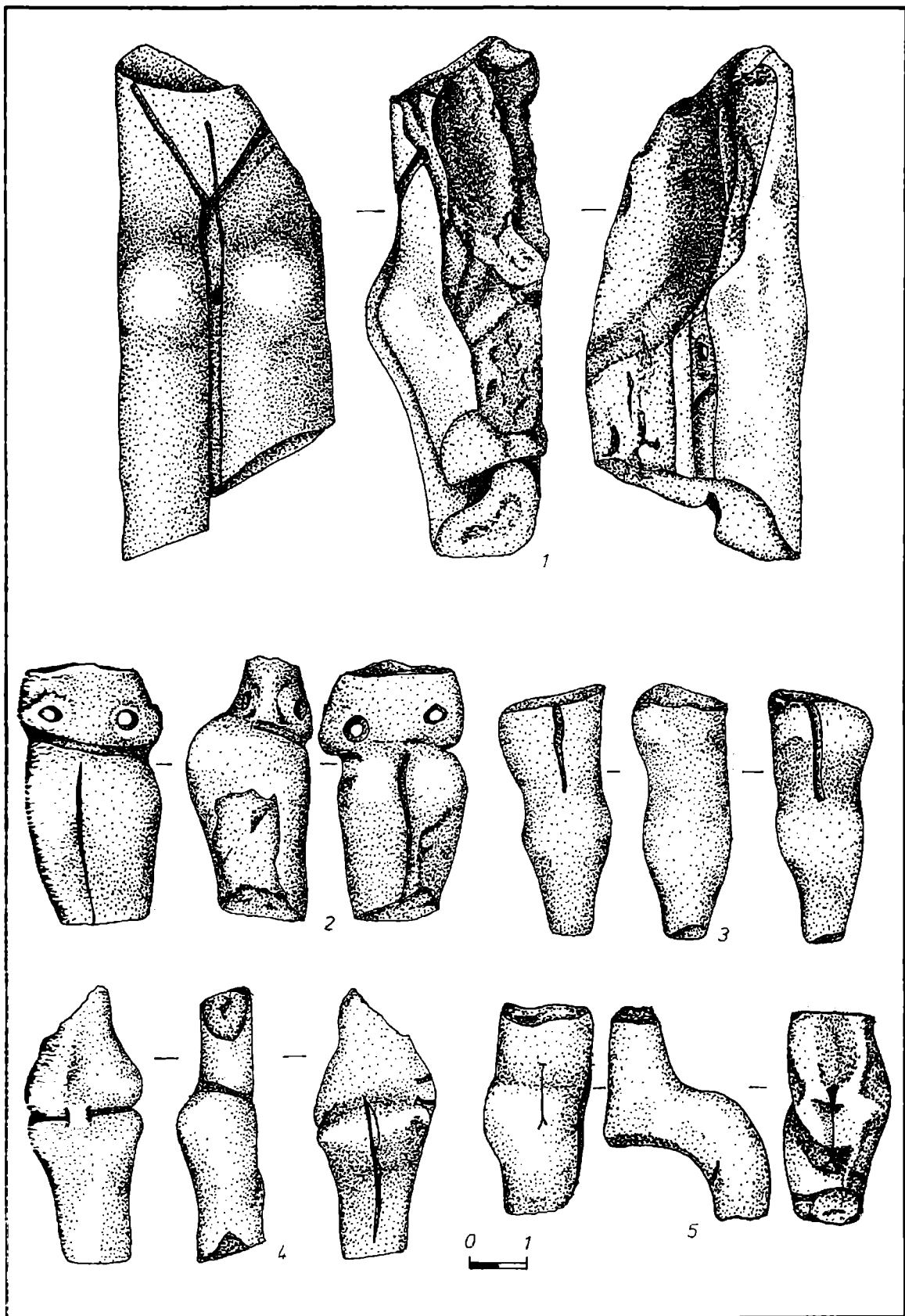
PLANȘA 9

Statuete antropomorfe Cucuteni B: 1 - Dumeni (La Coropcaru); 3-6 - locuri necunoscute

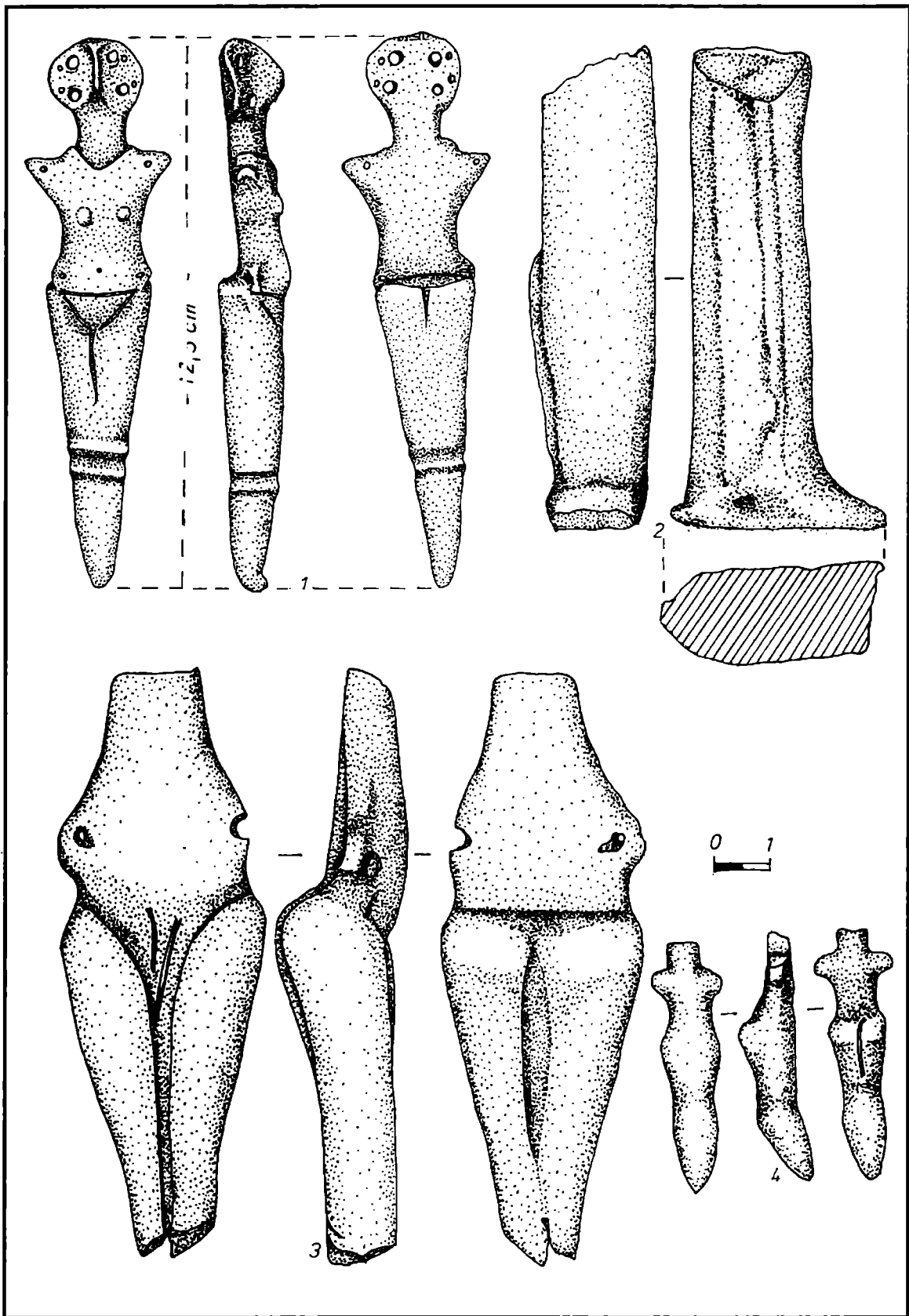
PLAȘA 10

Statuete antropomorfe Cucuteni B: 1 - Săveni (Poiana Bodesii); 2-5 - locuri necunoscute

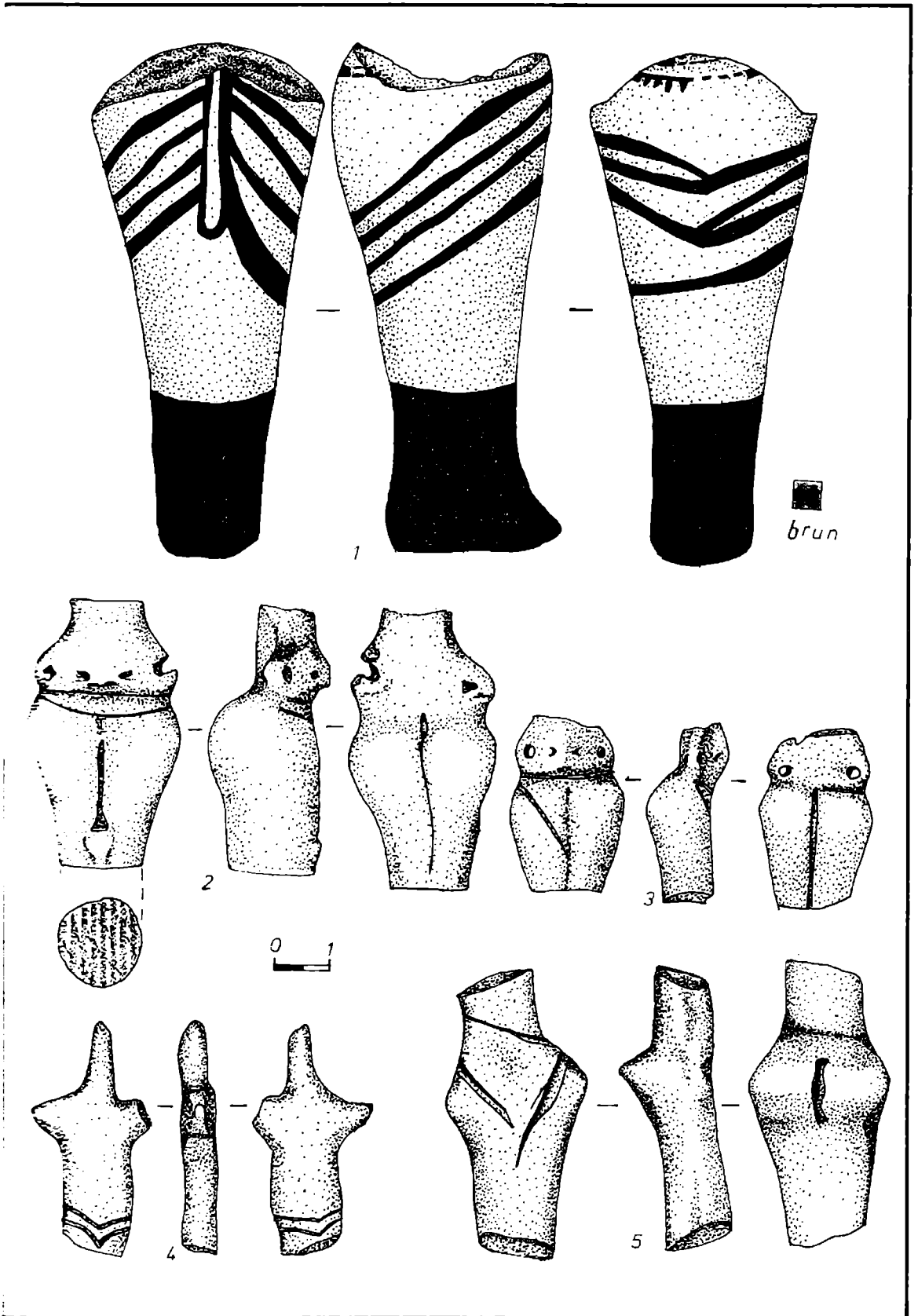
PLANȘA 11

Statuete antropomorfe Cucuteni B: 1-5 - locuri necunoscute

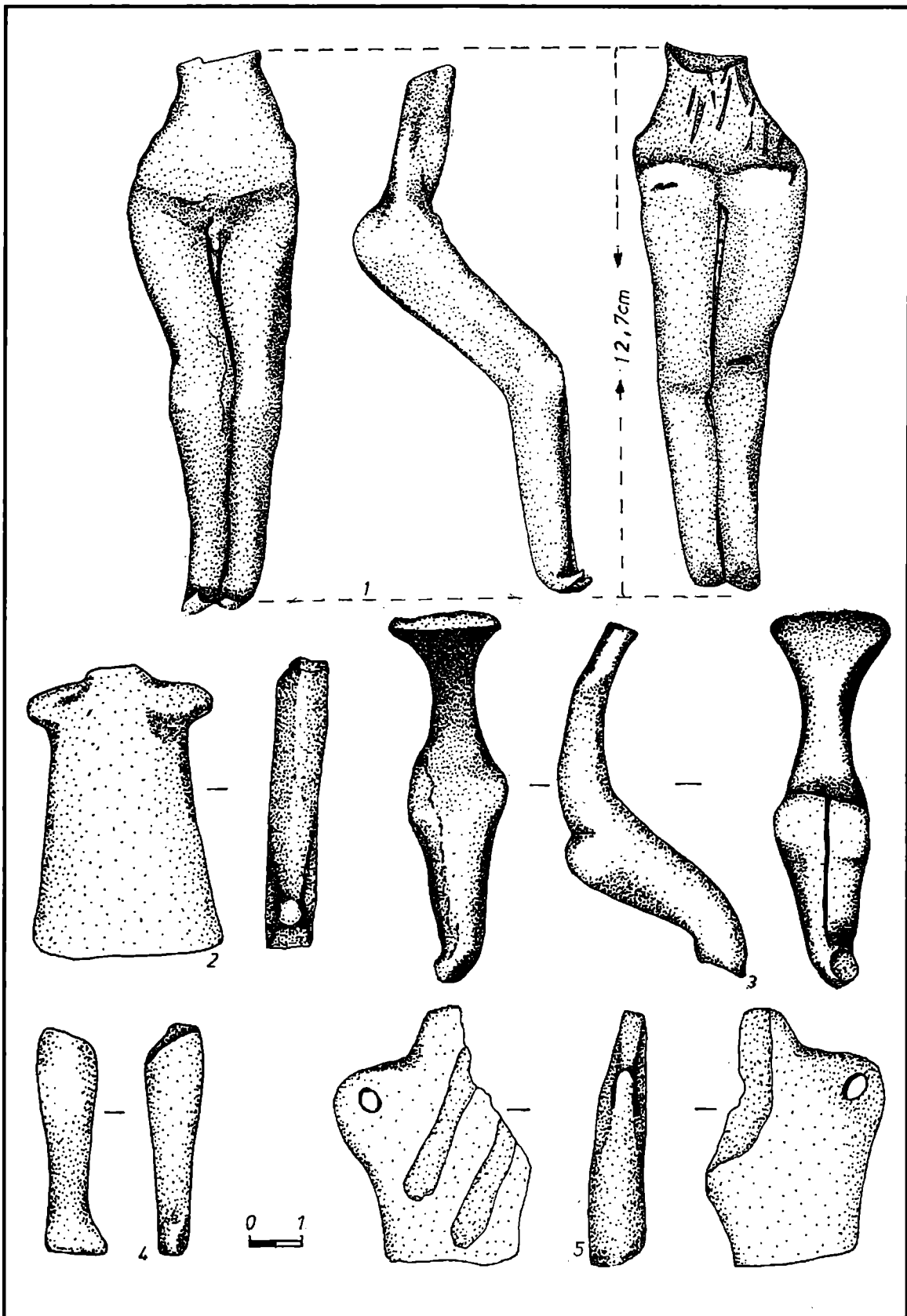
PLAȘA 12

Statuete antropomorfe Cucuteni B: 1 - Săveni (Sat Nou); 2-3 - locuri necunoscute;
4 - Dumeni (La Coropcaru)

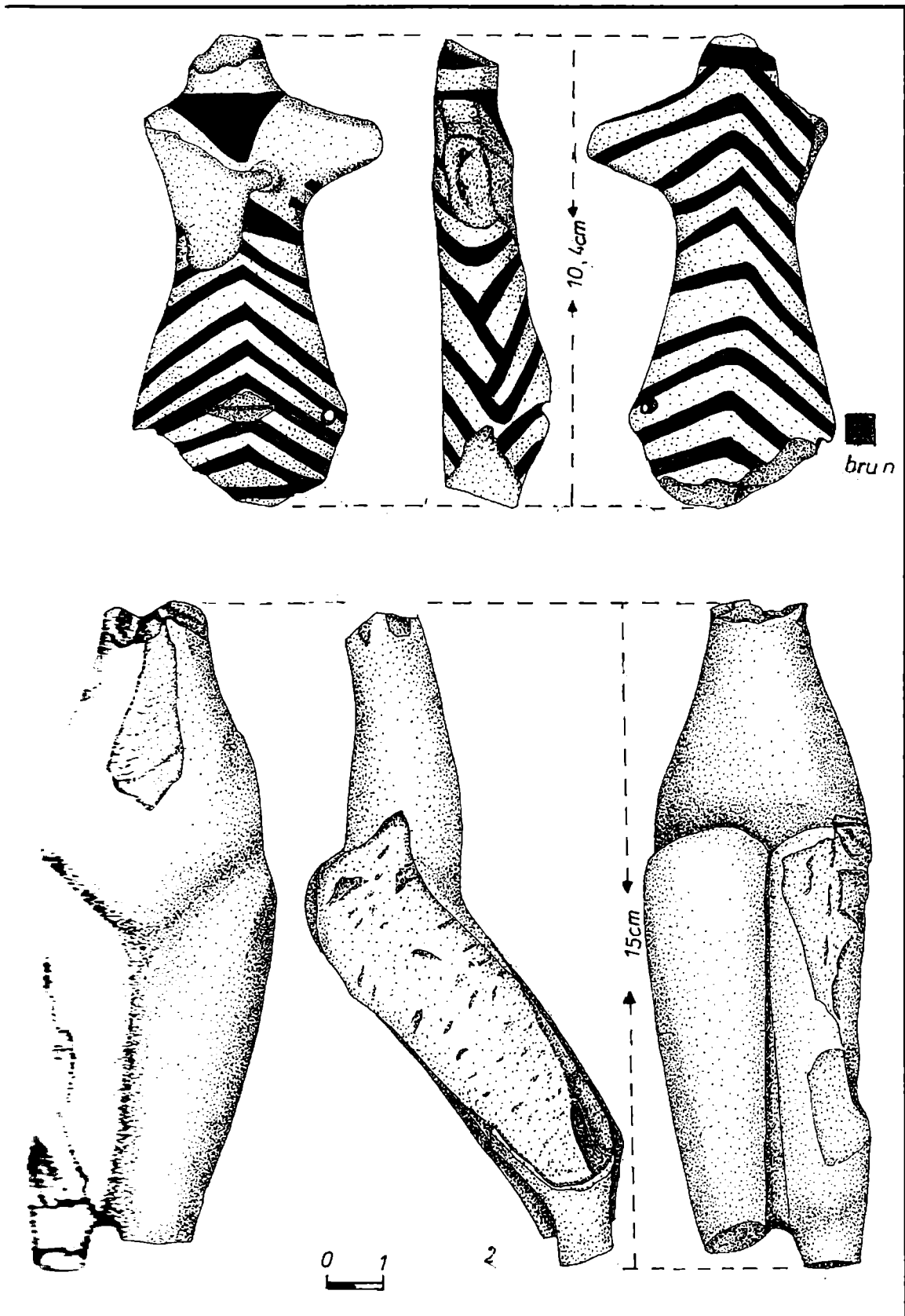
PLAȘA 13

Statuete antropomorfe Cucuteni B: 1,5 Dumeni (La Coropcaru); 2-4 - locuri necunoscute

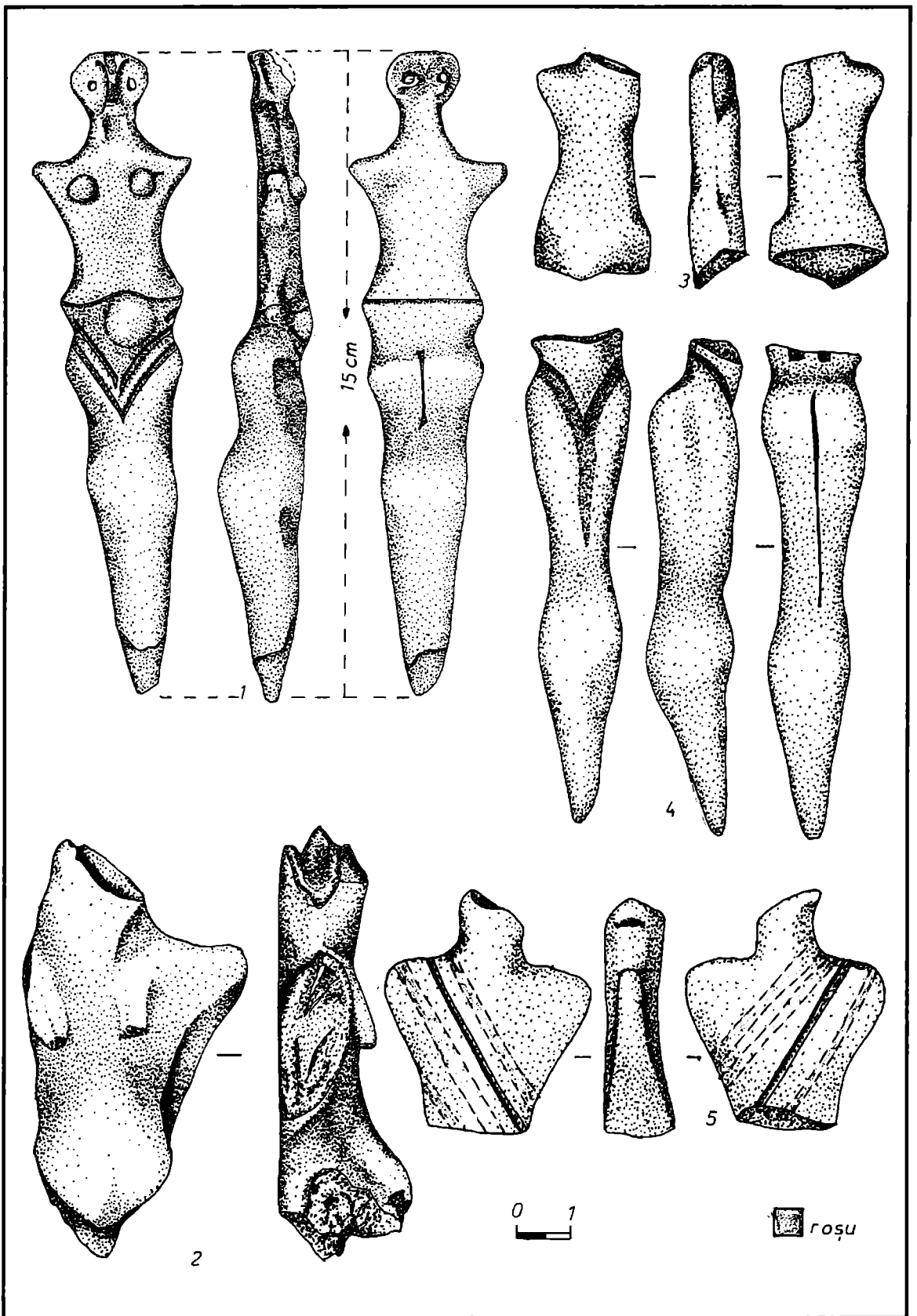
PLAȘA 14

Statuete antropomorfe Cucuteni B: 1 - Dumeni (La Coropcaru); 2, 4, 5 - locuri necunoscute; 3 - Mândrești

PLAȘA 15

Figurine antropomorfe Cucuteni B: 1 - Dumeni (La Coropcaru); 2 - Săveni (Poiana Bodesii)

PLAȘA 16

Statuete antropomorfe Cucuteni B: 1,4 - Dumeni (La Coropcaru); 2 - Săveni (Sat Nou);
3,5 - Locuri necunoscute